

І. Ніколаєв

**ДОБРОЧИННА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛАЇВСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ
НАНСЕНА МІСІЇ У ПОДОЛАННІ НАСЛІДКІВ ГОЛОДУ 1921-1923 рр.**

У представленій публікації на основі широкої історіографічної та джерельної бази проаналізовано питання міжнародної допомоги під час Голоду 1921-1923 років. На прикладі діяльності Нансена Місії розкриті особливості процесу допомоги голодуючому населенню Миколаївщини з боку закордонних організацій. Спираючись на матеріали Миколаївського обласного державного архіву показано організаційні моменти реалізації допомоги голодуючим, визначено їх пріоритетні напрями спрямовані на наданні дитячої помочі. Представлено механізми співпраці Місії з Українським Червоним Хрестом. Висвітлено роль Місії у запровадженні дієвого комплексу заходів по профілактиці та боротьбі з інфекційними захворюваннями. Узагальнено, що міжнародні доброчинні організації зробили значний внесок у боротьбі з голодом, врятувавши життя десятків тисяч громадян. Наукову новизну дослідження визначає наявна фактологічна база. У науковий обіг уведено документальні матеріали, спрямовані на комплексний аналіз проблематики причин, характеру та наслідків Голодоморів на території України в регіональному вимірі.

Ключові слова: Миколаївщина, голод, міжнародна допомога, Нансена Місія, харчові пункти.

Постановка проблеми. На сучасному етапі Україна переживає трагічний, але доленосний період своєї історії, героїчно відстоюючи суверенітет та власне майбутнє. Великою опорою для українців на цьому шляху є підтримка демократичного світу. Серед перших простягла руку допомоги Норвегія, значна поміч якої у військовій та гуманітарній сфері є вкрай необхідною для нашої держави та загальноєвропейської безпеки. Українці щиро вдячні народу Норвегії, урядові країни за підставлене плече в важкий для нас час.

Історично склалося так, що це не перший випадок масштабної допомоги наданою нам цією скандинавською країною. В ХХ столітті Україна пережила три Голодомори. Перший з яких відбувся понад сто років назад у 1921-1923 роках, подоланню наслідків якого сприяла суттєва міжнародна підтримка. Серед якої значну роль відіграла доброчинна місія започаткована видатним норвезьким полярним дослідником, лауреатом Нобелівської премії миру Фрітьофом Нансеном. Завдяки чому вдалося врятувати життя десятків тисяч українських громадян. Наведене сукупно обґрунтовує актуальність обраної теми публікації.

Метою статті є за допомогою історіографічної та джерельної бази висвітлити та проаналізувати основні складники доброчинної діяльності Нансена Місії у подоланні наслідків Голоду 1921-1923 років, на матеріалах її Миколаївського відділення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Здобуття Україною незалежності значно активізувало дослідницький інтерес до раніше закритих, мало чи тенденційно висвітлених питань вітчизняної історії, одними з яких стали наукові розробки щодо голодних 1921-1923 років. Концептуальну основу для дослідження яких заклали українські вчені в перше десятиріччя новітньої державності. Насамперед, це роботи провідного дослідника тематики голодоморів та питань генези радянської тоталітарної системи професора Станіслава Кульчицького. Значному розширенню джерельної бази проблематики Голоду 1921-1923 років сприяло видання під його редакцією збірнику документів і матеріалів присвячених цієї трагедії (Кульчицький, 1993). Іноземну допомогу та перепони на шляху її реалізації під

час голоду першого більшовицького десятиріччя проаналізовано у спільній публікації з дослідницею Ольгою Мовчан (Кульчицький, Мовчан, 2000, с. 34-45).

Основні складники діяльності Нансена Місії в Україні виокремлено вченою Ольгою Мовчан у тематичній публікації сьомого тому Енциклопедії історії України, підготовленої Інститутом історії України НАН України (Мовчан, 2010).

Розглядаючи регіональні аспекти проблеми сучасної вітчизняної історіографії Голоду 1921-1923 років в Україні, дослідниця Голодоморів Ольга Мовчан зосередила увагу на працях низки миколаївських істориків, зокрема М. Шитюка, О. Тригуба, Ю. Котляра, Н. Рижевої, В. Кириленко, І. Ніколаєва, М. Зеркаля та інших (Мовчан, 2023).

Відомий дослідник питань політики тоталітарного режиму на Півдні України, миколаївський професор Микола Шитюк висвітлив причини, характер та масштаби Голоду 1921-1923 років у контексті Голодоморів ХХ сторіччя (Шитюк, 1997, с. 23-38).

Під керівництвом Миколи Шитюка, авторським колективом миколаївських істориків напередодні 85-х роковин Голоду видано фундаментальну працю присвячену цій людській трагедії. На сторінках якої проаналізовано сам голод на території Миколаївської області, у тому числі надану міжнародну допомогу, оприлюднено мартиролог жертв та архівні документи із досліджуваного питання, подано іменний та географічний показники (Шитюк, Акунін та ін, 2008, с. 454).

Продовжила регіональну тематику досліджень науковець з Дніпра В. Говоруха, спираючись на статистичні джерела та історіографію авторка надала оцінку міжнародної допомоги на Півдні України під час Голоду 1921-1923 років на прикладі Катеринославської губернії (Говоруха, 2021, с. 9-11).

Проблематика причин, характеру та наслідків Голодоморів на території України, попри проведену значну дослідницьку роботу, є актуальною та потребує вичерпного дослідження, оскільки на сьогодні ще до кінця не опрацьовано численний комплекс першоджерел, масиви архівних та інших документів, що сприяють відтворенню насамперед регіональної історії проблеми, зокрема в південному регіоні України.

Методологічну основу роботи складають принципи історизму та об'єктивізму, критичного підходу до джерельної бази, діалектичного розуміння історичного процесу.

Виклад основного матеріалу.

Кожен із трьох Голодоморів в Україні ХХ ст. мав свої причини, характерні особливості та наслідки. У чомусь, як владна політика, вони збігалися, але в цілому всякий з них мав свою унікальність. Походження Голоду початку 1920-х років обумовлено низкою об'єктивних та суб'єктивних причин. Серед об'єктивних, насамперед це природні фактори – посухи 1921-1922 років. Дослідниця О. Мовчан наводить наступні цифри: загалом по УСРР у 1921 році від посухи загинуло 20 % засівів, у т. ч. в Миколаївська губ. – 65 %, Катеринославська – 64 %, Запорізька – 63 %, Одеська – 45 %, Донецька – 40 %, Кременчуцька – 19 %. У степових губерніях пашня не повернула навіть засіяного зерна (Мовчан, 2004).

Комплекс суб'єктивних причин мав соціально-політичний характер – повоєнна розруха, більшовицька політика «військового комунізму» втіленням якої у сільській місцевості стала продрозверстка з супроводжуючими її насильницькими заходами та непомірними нормами вивозу хліба за територію радянської України.

Сукупно маємо підстави стверджувати, що реквізиційна продовольча політика більшовиків помножена на відсталість сільського господарства та наслідки війни призвели до голоду, а посуха лише поглибила трагічний розвиток подій. До того ж, через воєнні дії у селян майже не залишилось запасів збіжжя, які можливо було використати під час природних лих. Різко скоротилися посівні площі, поголів'я худоби, масово зникали колись міцні селянські господарства. Криза продуктивного виробництва відкинула сільське господарство на десятиліття назад, а республіка, в тому числі Миколаївщина, були

поставлені на межу національної катастрофи.

Радянській уряд змушений був реагувати на ці виклики, не подолавши які актуальним постало б питання втрати більшовиками політичної влади в країні. 18 липня 1921 року з метою координації дій по боротьбі з голодом започатковано Центральну комісію допомоги голодуючим (ЦК Допгол) при ВЦВК, під головуванням М. Калініна. Основною метою якої стала організація та координація заходів спрямованих на боротьбу з голодом, порятунк голодуючого населення, створення максимально сприятливих умов для господарського відродження голодуючих територій (Шитюк, 1997, с.14) .

Тим самим було визнано, що на величезній території від Уралу до Чорного моря насувається голод, подолати який неможливо без зовнішньої допомоги. Всесвітньо відомий письменник Максим Горький через західну пресу звертається з закликом «До всіх чесних людей!», де відчайдушно волає про невідкладну поміч мільйонам голодуючих. На заклик відгукнулися численні іноземні організації, серед яких провідну роль відіграли Міжнародний комітет Червоного Хреста на чолі з Фрітьофом Нансеном (Нансена Місія) та гуманітарна місія Американської адміністрації допомоги (АРА).

За твердженням істориків С. Кульчицького та О. Мовчан, на відміну від РСФРР, куди зовнішня гуманітарна допомога розпочала надходити на прохання РНК РСФРР з осені 1921 року від самого початку голоду, в Україні її надходження було організовано лише в 1922 році у розпал голоду. При цьому ініціатива щодо допомоги належала не владним органам, а іноземним філантропічним організаціям. На затримку надання допомоги неврожайним місцевостям УСРР впливала позиція ЦК РКП(б), який пріоритетним напрямом міжнародної допомоги визначив Поволжя, заборонивши РНК УСРР розголошувати інформацію про голод на її території. Навіть після укладання відповідних угод роботі міжнародних доброчинних організацій на радянській території чинилися всілякі перешкоди, оскільки влада підозрювала «непролетарські організації» в антирадянській діяльності під прикриттям доброчинності (Кульчицький, Мовчан, 2000, с. 35-36).

Наприкінці 1921 року відбулося виснаження продовольчих ресурсів України. Найбільш постраждалими виявилися центральні, південно-східні та південні регіони УСРР. До Катеринославщини, Запоріжжя та Єлизаветградщини наприкінці 1921 року додаються Миколаївщина, Одещина та Херсонщина, де на початок січня 1922 року кількість голодуючих сягнула 493017 осіб, хворих через голодне виснаження – 14640 осіб, померлих – 4322 особи (Шитюк, Акунін та ін, 2008, с. 27).

Про серйозність ситуації свідчать розпачливі заклики про допомогу представників місцевої влади. Секретар Богоявленського районного партійного комітету Миколаївської губернії телеграфував наступне: «В Богоявленському районі на сьогоднішній день зареєстровано близько 400 голодуючих, у прямому розумінні цього слова. Товариші: прийшов момент, коли необхідно зупинити насування для мешканців п. Богоявленська другого Поволжя. Поки є час, потрібно прийняти заходи для запобігання голоду. Товариші в центрі можливо не звертають належної уваги на наше становище, але якщо найближчими днями до нас не надійде допомога, то настануть страшні події...» (Шитюк, Акунін та ін, 2008, с. 32).

За таких обставин 27 серпня 1921 року в Москві було підписано основну угоду разом з додатками між РСФРР (від більшовиків її завізував Народний комісар з іноземних справ Чичерін) та доктором Фрітьофом Нансеном, щодо принципів реалізації добровільних зусиль європейських країн у наданні допомоги голодуючим. Копія цих документів зберігається в Миколаївському обласному державному архіві. Згідно договірних умов, у Москві створюється Виконавчий Комітет Міжнародної Допомоги Росії до складу якого ввійдуть по одному представнику доктора Нансена діючого за ім'ям Женевської Міжнародної Конференції Допомоги та радянського уряду. Виконкому надано виключне

право розподілу продовольства, яке надходило від міжнародних організацій, створення власних розподільчих пунктів, безперешкодний в'їзд та пересування на території радянської країни персоналу Місії, безкоштовне надання транспортних засобів та складів для перевезення й збереження продовольства. За запитом Місії у її розпорядження надавався місцевий медичний персонал у необхідному для здійснення допомоги голодуючим обсязі та інше. В свою чергу, доктор Нансен брав зобов'язання займатися виключно гуманітарною місією, без політичної чи комерційної діяльності, не ввозити алкогольну продукцію, в деяких розподільчих пунктах за взаємною угодою міг бути проведений огляд поставленої продовольчої продукції (ДАМО. Ф. Р-611, оп. 1, спр. 1, арк. 1-4).

Головним представником Нансена Місії в Україні, що розпочала свою роботу з середини травня 1922 року, було призначено капітана Відкуна Квіслінга, Миколаївським відділенням керував Хокон Карс Сьунд (уповноваженим представником від Українського Червоного Хреста до Миколаївського відділення призначено доктора Плотичина), Харківським – Дж. Харрінгтон (Мовчан, 2010).

На жаль, Відкун Квіслінг у період Другої світової війни запламує своє ім'я співпрацею з нацистською Німеччиною за що 24 жовтня 1945 року буде розстріляний за судовим вироком. Але в наявній ситуації подолання голоду, як очільник Місії в Україні, він діяв енергійно та ефективно. Перебував на території України, здебільшого в Харкові, де одружився з харків'янкою Марією Пасечніковою. На його ім'я та за його підписом проходить значна кількість тогочасного службового листування з питань організації боротьби з голодом на всіх рівнях. Був добре обізнаний із фактичним станом справ, так у лютому 1922 року капітан Квіслінг констатував наявність в Україні близько 7 мільйонів людей, які вмирають з голоду в усьому страшному розумінні цих слів (Шитюк, Акунін та ін, 2008, с. 37).

Згідно матеріалів архівної справи щодо листування з установами про організацію допомоги голодуючим, діяльність Нансена Місії на території Миколаївської губернії розпочалася 21 травня 1922 року з організаційних питань. Сформовано штатний список Миколаївської Місії, який налічував 12 осіб, які перебували на посадах уповноваженого, його заступника, бухгалтера, завгоспа, завскладом, секретаря, машиністки, експедитора, агента, чорноробочого, посильного, сторожа. Заробітний фонд складав 50460 крб. на місяць. Завдяки розширенню діяльності надалі штат буде збільшуватись. В серпні 1922 року кількість службовців Місії становитиме 23 особи з місячним заробітним фондом 83328 крб. (ДАМО. Ф. Р-611, оп. 1, спр. 2, арк. 39, 56).

Згідно угоди між Українським Червоним Хрестом та капітаном Квіслінгом, Червоний Хрест виділяв свій місцевий персонал у розпорядження Місії, заробітна плата яким нараховувалась Червоним Хрестом, продовольче забезпечення брала на себе Нансена Місія.

Формування кадрового складу технічних працівників для новостворених пунктів харчування (кухарки, помічники кухарок та інші) реалізовувалось за запитом Місії до місцевої Біржі Труда. Вирішувались питання технічного характеру, такі як забезпечення електричними лампами та свічками, канцелярськими приладами, оплата комунальних послуг, тощо (ДАМО. Ф. Р-611, оп. 1, спр. 2, арк. 1-14).

Першочерговим завданням Місії постала організація їдальнь та пунктів харчування, у яких повинні були харчуватися 60% дітей та 40% дорослих. Нагальною проблемою постав терміновий ремонт аварійних приміщень. Так, на запит від 6 червня 1922 року щодо стану ремонтних робіт у їдальні за адресою Спасько-Вокзальне шосе, від заступника голови губкому отримано відповідь, що ремонтні роботи відбуваються та будуть завершені 8 червня 1922 року. 15 червня 1922 року в телеграмі на ім'я Повноваженого представника УСРР при Іноземних організаціях допомоги голодуючим, йшлося, що перший відкритий у

Миколаєві пункт харчування в Трудовій школі № 4 досі не обладнаний необхідним обладнанням та інвентарем, через що слід вжити необхідні заходи для подолання проблеми (ДАМО. Ф. Р-611, оп. 1, спр. 2, арк. 10, 15).

Критичним питанням літа 1922 року в Миколаєві постала епідемія холери. Завданням Місії стало забезпечення харчових пунктів санітарними, дезінфікуючими та гігієнічними засобами, спорудження туалетних приміщень та забезпечення їх негашеним вапном. У телеграмі Уповноваженого Місії на адресу Губкому від 29 липня 1922 року йшлося про невідкладне облаштування клозету в харчовому пункті по вулиці Шосейній, в зв'язку з епідеміологічною ситуацією в терміновому порядку необхідності забезпечення дезінфікуючими засобами харчового пункту Місії у Трудовій школі № 4 (ДАМО. Ф. Р-611, оп. 1, спр. 2, арк. 16-18).

Обов'язковим стало миття рук перед входом до харчового пункту. Дітям до 5-річного віку дозволялось отримувати харчові пайки додому. Разом з продуктами харчування працівники Місії видавали медикаменти та мило, проводили вакцинацію дітей. Після стабілізації епідеміологічної ситуації всі діти повинні були надалі харчуватися виключно в приміщенні їдальні. Це робилося з метою недопущення з'їдання іншими особами харчів передбачених дітям. Для цього представникам місії довелося ввести правило: кожний повинен був особисто з'явитися до харчового пункту та споживати свою порцію на місці.

Відзначимо всебічність діяльності Місії, що вбирала в себе постачання продуктів харчування та ліків, відкриття пересувних пунктів харчування, підвоз товарів на місця, заготівлю дров і встановлення опалювальних котлів, та інше. Головним пріоритетом виступала допомога дітям, оскільки за даними Допголу на Миколаївщині нараховувалось 490332 дитини, з яких 264943 голодувало. Для них Місія відкривала харчові пункти першочергово.

Враховуючи те, що Місія Нансена являла собою широке об'єднання низки національних релігійно-доброчинних товариств і комітетів Червоного Хреста, допомога голодуючому Миколаєву надходила від різних міжнародних суб'єктів.

29 липня 1922 року органи місцевої влади були повідомлені про відкриття найближчим часом в місті Миколаєві дитячої їдальні на 500 осіб «Міжнародною Лігою допомоги дітям», на кошти «Всесвітньої Єврейської Конференції Допомоги», залучених до Міжнародної Місії професора Нансена. Доктор Адлер – директор їдалень «Міжнародною Лігою допомоги дітям» в Україні надав клопотання про надання відповідного та облаштованого приміщення. Їдальню було відкрито 17 вересня 1922 року, для її обігріву в осінньо-зимовий період губкомом виділено 200 пудів дров (ДАМО. Ф. Р-611, оп. 1, спр. 2, арк. 28-29).

Звернемо увагу на статистичні дані, що характеризують розмір практичної допомоги міжнародних організацій у боротьбі з голодом. Якщо в жовтні 1921 р. у Миколаївській губернії функціонувало 28 їдалень, які обслуговували 1030 чоловік, головним чином, дітей, у грудні 1921 року – 55 їдалень, в березні 1922 року – 90 на 25 313 дорослих та 34506 дітей. З початком активної міжнародної допомоги вже в серпні 1922 року кількість харчових пунктів організованих комітетами Допомоги голодуючим за сприяння доброчинних організацій становила 196 одиниць, у яких годувалося 46331 дорослих та 68350 дітей, окрім того, діяло ще 365 окремих пунктів харчування під егідою благодійницької організації АРА та 22 пункти Нансена Місії. При загальній кількості голодуючих на кінець 1922 року по Миколаївському уїзду Одеської області 79678 дорослих, 79418 дітей, надана допомога продуктами: жито – 5269 пудів 7 фунтів; горох – 2799 пудів 15 фунтів; ячмінь – 872 пуди 30 фунтів, грошима – 156262 крб. (Шитюк, Акунін та ін, 2008, с. 41-42).

Місія активно співпрацювала з Миколаївським губернським комітетом Американської адміністрації допомоги АРА. Так, в липні 1922 року група дітей, що

харчувалися в пунктах Місії були прикріплені до харчових пунктів АРА. При відкритті пунктів у сільській місцевості в разі необхідності продукти одержувалися із повітових складів АРА (ДАМО. Ф. Р-611, оп. 1, спр. 2, арк. 28-29).

Для перевірки діяльності відкритих Місією харчових пунктів в селах та містах Миколаєві здійснювались інспекційні поїздки, для яких визначено конкретні дні – четвер, п'ятниця та субота. Забезпечення транспортними заходами для яких покладено на органи місцевої влади. Також запроваджено посаду контролерів у їдальнях, зокрема посвідчення контролерів миколаївської їдальні № 5 Міжнародного союзу допомоги дітям отримали І. Бронфербренер, І. Блях та Шнеерсон. Адміністрація їдальні зобов'язувалась за першою вимогою надавати на перевірку необхідні відомості та звітність роботи закладу харчування (ДАМО. Ф. Р-611, оп. 1, спр. 2, арк. 45-47).

Діяльність Місії продовжувалась до середини 1923 року, коли завдяки кращому врожаю з голодом було в цілому покінчено. За цей період до УСРР нею було доставлено 315 тис. пудів продовольства (12,2 млн пайків), більше 1 тис. продовольчих і речових пакунків, 40 т медикаментів на суму 140 тис. дол. США, 50 т соку лайма, 116 т риб'ячого жиру. Продовольчу допомогу місії отримали 90 180 осіб. В подальшому на території радянської країни, зокрема в Україні, за кошти Нансена будуть споруджені дослідницькі сільськогосподарські станції. У 1923 році за активну добродійну діяльність в Україні Фрітьофа Нансена обрано почесним членом Українського товариства Червоного Хреста (Мовчан, 2010).

В 2024 році в Миколаєві ім'я Фрітьофа Нансена отримали вулиця та провулок.

Таким чином, аналіз добродійної діяльності Нансена Місії на території Миколаївщини в період голоду 1921-1923 років дозволяє стверджувати, що завдяки наданій допомозі вдалося врятувати від голодної смерті тисячі громадян, запровадити дієвий комплекс заходів по профілактиці та боротьбі з інфекційними захворюваннями, поліпшити харчування населення, в певній мірі сприяти сталому розвитку сільського господарства, тощо.

Архіви південних областей України, зокрема Миколаївської області, містять змістовні матеріали для подальших наукових розробок щодо перебування та діяльності в регіоні на протязі 1922-1923 років міжнародних добродійних організацій. До яких віднесемо дослідження питань негативних випадків взаємодії з органами місцевої влади, уточнення статистичних даних, практичної реалізації допомоги голодуючим у сільській місцевості та інше.

Пошук та публікація документів, що яскраво показують, як завдяки благородній допомозі Нансена Місії були врятовані від голодної загибелі наші співвітчизники комплексно сприятиме подальшій двосторонній співпраці та зближенню народів України та Норвегії.

Бібліографічний список

Говоруха, В. А. (2021). Міжнародна допомога під час Голоду 1921-1923 рр. На прикладі Катеринославської губернії. *Colloquium-journal*, 21(108), Historical Sciences, с. 9–11.

Державний архів Миколаївської області (ДАМО). Ф. Р-611, оп. 1, спр. 1, арк. 1-4.

Державний архів Миколаївської області (ДАМО). Ф. Р-611, оп. 1, спр. 1. *Копії угод НКІС РСФРР та Женевської конференції допомоги Росії щодо організації допомоги голодуючим*, 5 арк.

Державний архів Миколаївської області (ДАМО). Ф. Р-611, оп. 1, спр. 2. *Листування з установами щодо організації допомоги голодуючим*, 57 арк. [Зокрема: арк. 1-14, 15, 16-18, 28-29, 39, 45-47, 56].

Кульчицький, С. В. (ред.) (1993). *Голод 1921–1923 років в Україні: Збірник документів і матеріалів*. Київ: Наукова думка.

Кульчицький, С. В. та Мовчан, О. М. (2000). Крізь московські перепони. Іноземна допомога під час голоду 1921-1923 років. *Політика і час*, (9-10), с. 34-45.

Михайличенко, Г. М. та Шаталіна, Є. П. (упоряд.) (1992). *Колективізація і голод на Україні: 1929-1933. Збірник матеріалів і документів*. Відповідальний редактор С. В. Кульчицький. Київ: Наукова думка.

Мовчан, О. М. (2004). Голод 1921–1923 років в УСРР. В: Смолій, В. А. (голова редкол.). *Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д*. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка. [онлайн] Доступно за посиланням: http://www.history.org.ua/?termin=Golod_1921_1923 [Дата звернення: 8 Березня 2026].

Мовчан, О. М. (2010). Нансена місія. В: Смолій, В. А. (голова редкол.). *Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О*. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка. [онлайн] Доступно за посиланням: http://www.history.org.ua/?termin=Nansena_misiia [Дата звернення: 8 Березня 2026].

Мовчан, О. М. (2023). Сучасна українська історіографія Голоду 1921-1923 рр. в Україні: Регіональний аспект проблеми. *Вісник Черкаського університету*, (1), с. 46-59.

Шитюк, М. М. (1997). *Голодомори ХХ століття*. Київ: Геліон.

Шитюк, М. М., Акунін, О. С., Горбуров, Є. Г., Баковецька, О. А. та Ніколаєв, І. Є. (2008). *Миколаївщина в голодних 1921-1923 роках*. Миколаїв: Видавництво Шамрай.

References

Hovorukha, V. A. (2021). Mizhnarodna dopomoha pid chas Holodu 1921-1923 rr. Na prykladi Katerynoslavskoi hubernii [International aid during the Famine of 1921-1923. On the example of Katerynoslav province]. *Colloquium-journal*, 21(108), Historical Sciences, pp. 9–11.

Derzhavnyi arkhiv Mykolaivskoi oblasti (DAMO) [State Archives of Mykolaiv Region]. F. R-611, op. 1, spr. 1, ark. 1-4.

Derzhavnyi arkhiv Mykolaivskoi oblasti (DAMO) [State Archives of Mykolaiv Region]. F. R-611, op. 1, spr. 1. *Kopii uhod NKIS RSFRR ta Zhenevskoi konferentsii dopomohy Rosii shchodo orhanizatsii dopomohy holoduiuchym* [Copies of agreements between the NKIS of the RSFSR and the Geneva Conference for Relief in Russia on the organization of aid to the starving], 5 ark.

Derzhavnyi arkhiv Mykolaivskoi oblasti (DAMO) [State Archives of Mykolaiv Region]. F. R-611, op. 1, spr. 2. *Lystuvannia z ustanovamy shchodo orhanizatsii dopomohy holoduiuchym* [Correspondence with institutions regarding the organization of aid to the starving], 57 ark. [In particular: ark. 1-14, 15, 16-18, 28-29, 39, 45-47, 56].

Kulchytskyi, S. V. (ed.) (1993). *Holod 1921–1923 rokiv v Ukraini: Zbirnyk dokumentiv i materialiv* [The Famine of 1921–1923 in Ukraine: Collection of documents and materials]. Kyiv: Naukova dumka.

Kulchytskyi, S. V. and Movchan, O. M. (2000). Kriz moskovski perepony. Inozemna dopomoha pid chas holodu 1921-1923 rokiv [Through Moscow obstacles. Foreign aid during the famine of 1921-1923]. *Polityka i chas*, (9-10), pp. 34-45.

Mykhailychenko, H. M. and Shatalina, Ye. P. (comps.) (1992). *Kolektyvizatsiia i holod na Ukraini: 1929-1933. Zbirnyk materialiv i dokumentiv* [Collectivization and famine in Ukraine: 1929-1933. Collection of materials and documents]. Editor-in-chief S. V. Kulchytskyi. Kyiv: Naukova dumka.

Movchan, O. M. (2004). Holod 1921–1923 rokiv v USSR [The Famine of 1921–1923 in the USSR]. In: Smolii, V. A. (ed.). *Entsyklopedia istorii Ukrainy: T. 2: H-D* [Encyclopedia of the History of Ukraine: Vol. 2: H-D]. NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine.

- Kyiv: V-vo "Naukova dumka". [online] Available at: http://www.history.org.ua/?termin=Golod_1921_1923 [Accessed 8 March 2026].
- Movchan, O. M. (2010). Nansen misiia [Nansen mission]. In: Smolii, V. A. (ed.). *Entsyklopedia istorii Ukrainy: T. 7: Mi-O* [Encyclopedia of the History of Ukraine: Vol. 7: Mi-O]. NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Kyiv: V-vo "Naukova dumka". [online] Available at: http://www.history.org.ua/?termin=Nansen_misiia [Accessed 8 March 2026].
- Movchan, O. M. (2023). Suchasna ukrainska istoriografia Holodu 1921-1923 rr. v Ukraini: Rehionalnyi aspekt problemy [Modern Ukrainian historiography of the Famine of 1921-1923 in Ukraine: Regional aspect of the problem]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu*, (1), pp. 46-59.
- Shytiuk, M. M. (1997). *Holodomory XX stolittia* [Famines of the 20th century]. Kyiv: Helion.
- Shytiuk, M. M., Akunin, O. S., Horburova, Ye. H., Bakovetska, O. A. and Nikolaiev, I. Ye. (2008). *Mykolaivshchyna v holodnykh 1921-1923 rokakh* [Mykolaiv region in the hungry years of 1921-1923]. Mykolaiv: Vyd-vo Shamrai.

Стаття надійшла до редакції 09.03.2026 р.

Стаття прийнята до друку 20.04.2026 р.

Nikolaev Igor

CHARITY ACTIVITIES OF THE MYKOLAIV BRANCH OF THE NANSEN MISSION IN OVERCOMING THE CONSEQUENCES OF THE FAMINE OF 1921-1923

The presented publication analyzes the issue of international aid during the Famine of 1921-1923 on the basis of a wide historiographical and source base. On the example of activity Nansen Mission's activities reveal the peculiarities of the process of aid to the starving population of the Mykolaiv region by foreign organizations. Based on materials from the Mykolaiv Regional State Archive, the organizational aspects of the implementation of aid to the starving are shown, and their priority areas aimed at providing child aid are identified. The mechanisms of cooperation of the Mission with the Ukrainian Red Cross are presented. The role of the Mission in implementing an effective set of measures for the prevention and control of infectious diseases is highlighted. It is summarized that international charitable organizations made a significant contribution to the fight against hunger, saving the lives of tens of thousands of citizens. The scientific novelty of the study is determined by the available factual basis. Documentary materials aimed at a comprehensive analysis of the issues of the causes, nature and consequences of the Holodomors on the territory of Ukraine in a regional dimension have been introduced into scientific circulation.

An analysis of the Nansen Mission's charitable activities in the Mykolaiv region during the famine of 1921–1923 suggests that, thanks to the aid provided, it was possible to save thousands of people from starvation, implement an effective set of measures to prevent and combat infectious diseases, improve the population's nutrition, and, to a certain extent, to contribute to the sustainable development of agriculture, and so on.

The archives of the southern regions of Ukraine, in particular the Mykolaiv region, contain substantial material for further research into the presence and activities of international charitable organisations in the region during 1922–1923. These include research into instances of negative interaction with local authorities, the clarification of statistical data, the practical implementation of aid to the starving in rural areas, and other matters.

Keywords: Mykolaiv region, famine, international aid, Nansen Mission, food points.